

Gebiedsdossiers voor kwetsbare drinkwaterwinningen in Overijssel

Provincies zijn verantwoordelijk voor het duurzaam veiligstellen van de openbare drinkwatervoorziening. De Kaderrichtlijn Water voegt daaraan toe dat met de bestaande zuivering drinkwater volgens de geldende normen moet kunnen worden gemaakt (geen verslechtering) en dat waterlichamen beschermd moeten worden om het niveau van zuivering voor de productie van drinkwater te verlagen. Om deze doelstellingen te halen, worden onder regie van provincies gebiedsdossiers opgesteld. Maar welke informatie neem je op in een gebiedsdossier en hoe interpreteer je die informatie? Hoe vertaal je 'vermindering van zuiveringsinspanning' naar de beschermingspraktijk? De Provincie Overijssel en Vitens ontwikkelden samen met de betrokkenen in het betreffende gebied een pragmatische methode die een antwoord geeft op deze vragen.

Het opstellen van gebiedsdossiers moet leiden tot maatregelen om de kwaliteit van het (oever)-grondwater als bron van drinkwater te beschermen. Op 5 januari jl. stelden Gedeputeerde Staten van Overijssel de gebiedsdossiers voor de drinkwaterwinningen Vechterweerd, Engelse Werk, Archemerberg, Mander, Hoge Hexel, Wierden, Espelose Broek, Holten en Herikerberg-Goor vast. Nu wordt een uitvoeringsprogramma opgesteld.

In de Drinkwaterwet is het duurzaam veiligstellen van de openbare drinkwatervoorziening aangemerkt als "dwingende reden voor groot openbaar belang." De aanvullende eisen uit de KRW zijn in het Besluit Kwaliteitseisen en Monitoring Water vertaald in de verplichting tot het nemen van maatregelen om de kwaliteit van het waterlichaam zodanig te verbeteren dat het niveau van zuivering van het onttrokken water kan worden verlaagd. Daarnaast bevat

het Nationaal Waterplan de doelstelling om drinkwater zonder hoge kosten te kunnen bereiden uit grond- en oppervlaktewater. De Nota Ruimte stelt het beschikbaar stellen van voldoende ruimte voor bescherming van de winning van schoon grond- en oppervlaktewater als doel en ziet dit als een nationaal ruimtelijk belang.

Overijssel past gebiedsgericht grondwaterbeschermingsbeleid toe om de openbare drinkwatervoorziening te beschermen. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van het voorzorgsprincipe in het beschermingsbeleid en zogeheten voorkantsturing in de ruimtelijke ordening. Het voorzorgsprincipe houdt in dat voor de bescherming van de kwaliteit van het grondwater risicovolle activiteiten worden geweerd. Voorkantsturing houdt in dat de drinkwaterwinningen zoveel mogelijk verweven zijn met harmoniserende functies. Eind jaren '90 is in Overijssel het gebiedsdossier ontwikkeld ter onder-

steuning van beschermingsafwegingen voor met name winningen in een stedelijke omgeving. In 2005 is onderzoek verricht naar de meerwaarde van dit instrument voor gebiedsgericht grondwaterbeschermingsbeleid¹⁾.

Doel van het gebiedsdossier is het scheppen van een gemeenschappelijk inzicht in de factoren die van belang zijn voor de kwaliteit van het onttrokken drinkwater²⁾. In het gebiedsdossier staat wat de huidige kwaliteit is van het (oever)grondwater dat wordt gebruikt om drinkwater te maken. Daarnaast zijn de verontreinigingen in het intrekgebied van de drinkwaterwinning in beeld gebracht. Op basis van deze gegevens en de kwetsbaarheid van het grondwatersysteem wordt duidelijk welke risico's de verontreinigingen vormen voor de drinkwaterwinning. In de stroomgebiedsbeheerplannen is het opstellen van gebiedsdossiers voor kwetsbare drinkwaterwinningen als KRW-maatregel opgenomen. Specifiek is voor de Provincie Overijssel in de Omgevingsvisie opgenomen dat gebiedsdossiers worden opgesteld voor in eerste instantie negen kwetsbare winningen.

De methode Overijssel

De Provincie Overijssel loopt landelijk voorop met het opstellen van gebiedsdossiers. Zij heeft als eerste samen met Vitens, gemeenten, RIVM, Waterschap Groot Salland en Rijkswaterstaat een methode ontwikkeld om de toestand van drinkwaterwinningen te beoordelen.

Vastgelegd is welke informatie wordt opgenomen in het gebiedsdossier en hoe deze feiten geïnterpreteerd worden. De interpretatie is het gezamenlijk inzicht in de toestand van de drinkwaterwinning en vormt de basis voor het nemen van maatregelen om de drinkwaterwinning duurzaam te beschermen. De basiselementen zijn de theoretische en bewezen kwetsbaarheid van de drinkwaterwinning én de risico's van verontreinigingen in het intrekgebied voor de drinkwaterwinning.

Werksessies met projectpartijen.

Kwetsbaarheid van de drinkwaterwinning

De kwetsbaarheid van de drinkwaterwinning is zowel theoretisch als feitelijk bepaald. De theoretische kwetsbaarheid is samengesteld uit een aantal kenmerken van de winning, namelijk de dikte van de slechtdoorlatende lagen, de kwetsbaarheid van de bovengrond voor infiltratie en de verblijftijden van het grondwater ('afstand tot de winning in jaren'). Met deze benadering is het mogelijk voor een winning een ruimtelijk gedifferentieerd beeld van de kwetsbaarheid te maken. Dit zijn de REFLECT-kwetsbaarheidskaarten. Hoewel de scoretoedeling arbitrair is, voor alle winningen dezelfde methode gehanteerd,. Hierdoor kan de kwetsbaarheid van de winningen onderling vergeleken worden. De kwetsbaarheidskaart geeft een 'theoretische' kwetsbaarheid, op basis van een aantal kenmerken van de winning.

Daarnaast is de feitelijke kwetsbaarheid van de winning beoordeeld aan de hand van de ruwwaterkwaliteit. Hiervoor zijn de ruwwatergegevens van individuele winputten getoetst aan de normen die in het waterleidingbesluit staan en - bij wijze van

early warning - aan 75 procent van die norm. Deze normen gelden voor het water 'uit de kraan'. Door het toetsen van het ruwwater aan deze normen wordt in beeld gebracht welke stoffen er minimaal door de zuivering uit moeten worden gehaald om te voldoen aan de drinkwaternorm. Of, anders gezegd, door deze toets wordt aangetoond of de winning feitelijk kwetsbaar is voor stoffen of stofgroepen afkomstig van antropogene activiteiten aan maaiveld uit het verleden. Maatregelen die worden genomen tegen deze stoffen en de achterliggende oorzaken verlagen dus in principe de zuiveringsinspanning.

Risico's van verontreinigingen in intrekgebied

Naast de kwetsbaarheid van de winning zijn ook de verontreinigingen in het intrekgebied van de winning in beeld gebracht. Door de verontreinigingen met de kwetsbaarheid te combineren, ontstaat inzicht in de risico's van verontreinigingen voor de winning. Bij het in beeld brengen van de verontreinigingen is onderscheid gemaakt tussen diffuse verontreinigingen, lijnverontreinigingen en puntverontreinigingen. Diffuse verontreini-

gingen beslaan een groot deel van het intrekgebied en kunnen daarmee een grote invloed hebben op de kwaliteit van het opgepompte grondwater bij kwetsbare winningen. Intensief landbouwkundig gebruik van de bodem is een voorbeeld van een diffuse verontreiniging. Lijnverontreinigingen beslaan een beperkt deel van het intrekgebied. Door de lengte kunnen ze niettemin een aanzienlijk deel van het opgepompte grondwater beïnvloeden. Hierbij kan gedacht worden aan het gebruik van onkruidbestrijdingsmiddelen langs spoorwegen, verontreinigingen gerelateerd aan (vracht)autoverkeer en lekkende rioleringsystemen. Puntverontreinigingen zijn op zich beperkt van omvang en vaak goed af te bakenen, maar kunnen door hun geconcentreerde en vaak mobiele karakter een grote bedreiging vormen voor drinkwaterwinningen. Een voorbeeld van een puntverontreiniging is een vervuilende activiteit op een bedrijfsterreinen.

De kwetsbare drinkwaterwinningen Engelse werk en Vechterweerd zijn oevergrondwaterwinningen. Voor deze winningen is speciaal aandacht besteed aan de IJssel en de Vecht.

Hierbij is de kwaliteit van het oppervlaktewater getoetst aan de bestaande normen uit de AMvB Besluit kwaliteitseisen monitoring water (BKMW). Aanvullend is ook een beschrijving opgenomen van bedreigende 'nieuwe' stoffen waarvoor geen norm geldt zoals geneesmiddelen. Tevens is een overzicht gegeven van verontreinigingen stroomopwaarts van deze oevergrondwaterwinningen.

Planologische bescherming

Provincies zijn vanuit de Wet milieubeheer bevoegd gezag voor het aanwijzen van waterwin-, grondwaterbeschermings- en intrekgebieden. In de Omgevingsverordening van de Provincie Overijssel zijn regels opgenomen voor allerlei handelingen, activiteiten en inrichtingen in deze gebieden.

Zo worden bijvoorbeeld risicovolle functies geweerd uit grondwaterbeschermingsgebieden en wordt de bescherming verbeterd bij functiewijzigingen binnen het intrekgebied. Voor het effectueren van deze regels is het belangrijk dat de milieubeschermingsgebieden met bijbehorende beperkingen en het provinciaal ruimtelijk beschermingsbeleid zijn op- c.q. overgenomen in de bestemmingsplannen van gemeenten. Voor de bestemmingsplannen in het intrekgebied van de negen winningen is deze controle uitgevoerd.

Conclusies

- Alle negen drinkwaterwinningen zijn theoretische kwetsbaar tot zeer kwetsbaar voor verontreinigingen aan maaiveld;
- Acht winningen zijn 'bewezen' kwetsbaar voor activiteiten aan maaiveld: het ruwwater is getekend door menselijke activiteiten, in het ruwwater zijn antropogene stoffen aangetroffen boven de drinkwaternorm. Per winning zijn er tussen de vier en 18 stoffen boven de norm aangetroffen die afkomstig zijn van menselijke activiteiten. Bij de winning Vechterweerd zijn geen meetgegevens aanwezig aangezien de winning nog niet in gebruik is;
- In alle intrekgebieden komen diffuse, lijn- en puntverontreinigingen voor. Deze vormen in combinatie met de kwetsbaarheid bij alle winningen een aandachtspunt en in iets minder dan de helft van de gevallen een knelpunt die het duurzaam veiligstellen van de drinkwaterwinning in de weg staat;
- Bij zeven van de negen drinkwaterwinningen is de bescherming van de drinkwaterwinning conform het provinciaal kader niet of onvoldoende geborgd in de bestemmingsplannen. Het ruimtelijk beschermingsbeleid in de Omgevingsverordening Overijssel (2009) is nog niet vertaald in de bestemmingsplannen.

Met het vaststellen van gebiedsdossiers zijn feiten vastgelegd. Daarmee is een gedragen inzicht ontstaan in de risico's die aanwezige verontreinigingen vormen voor het halen van de doelstellingen voor de openbare drinkwatervoorziening. In de gebiedsdossiers zijn geen afspraken opgenomen over maatregelen met bijbehorende kosten en verantwoordelijke partij voor het uitvoeren daarvan. Deze afspraken worden medio dit jaar gemaakt met de andere betrokken partijen. Het is de bedoeling de maatregelen op te nemen in een uitvoeringsprogramma en deze te verankeren in de reguliere plannen van de betrokken partijen.

**Menno ten Heggeler en Bert Groenhof
(Provincie Overijssel)
Cors van den Brink (Royal Haskoning)
Jan van Essen (Vitens)**

NOTEN

- 1) Van den Brink C., M. Buitenkamp, J. van Essen en A. Nass (2006). Gebiedsdossiers als middel voor ruimtelijk gedifferentieerd grondwaterbeheer. Bodem, jaargang 16, nr. 3.
- 2) Wuijts S., H. van Rijswijk en H. Dik (2007). Gebiedsdossiers voor drinkwaterbronnen. Uitwerking van risico's en ontwikkeling van maatregelen. RIVM. Rapport 734301032/2007. In opdracht van VROM.

zie ook: www.overijssel.nl.